

LUNDS
UNIVERSITET

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

” MADE IN SWEDEN ”

**Några ungdomar med ”jugoslavisk” bakgrund och deras syn på sina
identiteter och sin tillhörighet**

Författare: Natali Stojanovic Zezovic
Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp
Höstterminen 2015
Handledare: Olle Frödin

SAMMANFATTNING

Författare: Natali Stojanovic Zezovic

Titel: "Made in Sweden - Några ungdomar med 'jugoslavisk' bakgrund och deras syn på sina identiteter och sin tillhörighet"

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp

Handledare: Olle Frödin

Sociologiska institutionen

Höstterminen 2015

Syftet med den här uppsatsen är att genom intervjuer med 11 ungdomar i åldern 16-25, som är födda i Sverige men vars de flesta mor- och farföräldrar kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare under 1960- och 1970-talet från forna Jugoslavien (Serbien, Makedonien och Kroatien), undersöka hur de ser på sina identiteter samt sin tillhörighet till det svenska samhället.

Ungdomarnas mor- och farföräldrar kan karakteriseras av en migrationshistoria som bygger på att de kom till Sverige som unga vuxna och av att en del av dem levt väldigt etnocentriskt under lång period. Ungdomarnas föräldrar är födda eller har kommit till Sverige som små. De är idag i hög grad anpassade till det svenska samhället.

Av analysen av intervjumaterialet framgår att samtliga intervjuade ungdomar känner sig som svenskar eftersom de är födda, uppväxta och upplever att de är en del av det svenska samhället samt betraktas av andra som svenskar. Samtidigt uppger ungdomarna att de i olika situationer och sammanhang även känner sig som serber, kroater och makedonier. Detta är oberoende av ifall båda ungdomarnas föräldrar har utländsk bakgrund eller inte. Ungdomarnas känslor av att känna sig som serber, kroater och makedonier kan enligt dem själva dock aldrig likställas med att de upplever att de *är* som den inhemska befolkningen i deras föräldrars hemländer eftersom de intervjuade ungdomarna är födda och har levt hela sitt liv i Sverige där de har anammat svensk kultur och svenska traditioner.

Ungdomarnas serbiska, kroatiska och makedonska identiteter blir synliga främst i grupper med multi-etnisk sammansättning och i mötet med mor- och farföräldrarna. I situationer med mor- och farföräldrarna lever det utländska språket kvar, familjernas livshistorier återberättas och kulturer och traditioner förs vidare. Självvalt uppvisande av den utländska bakgrunden sker enligt de intervjuade ungdomarna i mötet med andra personer med utländsk bakgrund och i situationen då ungdomarna besöker föräldrarnas hemländer.

Nyckelord: invandrarungdomar, identitet och etnicitet.

Antal ord: 10 131

FÖRORD

Ett stort tack riktas till alla som gjort det möjligt att genomföra detta arbete. Utan intervjupersonerna som ställt upp på att bli intervjuade och därmed delat med sig av sina upplevelser hade detta arbete inte varit möjligt att genomföra.

Ett speciellt tack riktas till handledaren Olle Frödin som varit ett stöd genom sina fruktbara idéer och genom att han delat med sig av sin värdefulla tid.

Lund, 7 februari 2016

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar	2
1.2 Disposition	3
1.3 Bakgrund	3
1.3.1 Första generationens invandrare- mor- och farföräldrarna, arbetskraftsinvandrarna eller människorna som levde i tillfällighetens permanens.....	4
1.3.2 Andra generationens invandrare- föräldrarna, invandrabarnen eller kulturvandrarerna	5
2. METOD	6
2.1 Urval.....	6
2.2 Empiriskt arbete	8
2.3 Att vara intervjuare och intervjusituationen.....	8
2.4 Analysarbetet.....	9
2.5 Etiska riktlinjer.....	10
2.6 Övrigt material	11
3. OLIKA DIMENSIONER AV IDENTITET	11
3.1 Socialisation och grupptillhörighet	12
3.2 Kulturmönster och geografiska platser	13
3.3 Självbilden	14
4. PRESENTATION AV UNGDOMARNA	15
5. SOCIALISATIONEN OCH SJÄLVBILDEN.....	17
5.1 Familjens uppfostran - en viktig del i identitetsprocessen	17
5.2 Upplevelser av att kunskaper i modersmål berikar	18
5.3 Överföring av kulturmönster och livshistoria	19
5.4 Vikten av anknytning och kunskap om hemlandet	22
5.5 Olika identiteter i olika situationer.....	23
6. NÄR KOMMER LIKA OLIKA ATT DEFINIERAS SOM LIKA?.....	25
7. KÄLL OCH LITTERATURFÖRTECKNING	28
8. BILAGOR.....	33
Bilaga 1: Intervjuguide.....	33

1. INLEDNING

”Vem är jag? Ett invandrarbarn i Sverige, en jugoslav född i Sverige eller en svensk med turkiska föräldrar? Är jag grek eller svensk? Är jag bådadera? Vilket är mitt språk? Vilka ord kommer ur min mun när jag är arg eller ledsen? Är det finska eller svenska, eller en blandning?”
(Källberg i Brändefors-Lundberg-Oscarsson, 1990, s 102)

Det finns idag ungdomar i Sverige, som är födda i landet och som oftast har föräldrar som också är födda i landet eller som har kommit till Sverige som små. Några föräldrar har även ingått blandäktenskap med svenskar. Några av ungdomars mor- och farföräldrar kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare i slutet på 1960-talet och början på 1970-talet.

Dessa ungdomar skulle kunna definieras som svenskar, invandrare eller till och med tredje generationens invandrare. Under flera decennier har regeringen arbetat med att ta fram ett fungerande begrepp för individer med annan etnisk bakgrund än svensk. Fram till slutet av 1960-talet kallades de för ”utlänningar”. Därefter infördes begreppet ”invandrare” då ”utlänning” sågs som diskriminerande och stigmatiserande. Under 1970-talet började diskussionerna om begreppet ”invandrare”. Regeringens uttalande i delbetänkandet *”Invandrarutredningen 1”* (SOU 1971:51) visar på vilka funderingar som rådde under detta decennium.

”I det allmänna språkbruket använder man benämningen invandrare om, i Sverige bosatta personer av utländsk härkomst, framförallt då om sådana som kommit till Sverige efter andra världskriget. Till invandrare räknas vanligen även i Sverige födda utlänningar. Ibland avser man med invandrare alla i Sverige bosatta utländska medborgare, ibland räknar man även naturaliserade svenska medborgare [personer med svenskt medborgarskap]. /.../ Bland de utländska medborgarna i vårt land finns t.ex. även sådana som är av svenskt ursprung och som är födda här. Dessa kan inte anses vara invandrare i den betydelsen man vanligen lägger i ordet.” (s. 22)

På 90-talet blossade diskussionen om begreppet upp igen. Då påpekades att begreppet ”invandrare” inte var ett rättsligt begrepp. Personer kunde enligt regeringen definieras som invandrare utifrån det som de kallade ”objektiva” kriterier som förhållanden som medborgarskap, födelseland, vistelsetid i Sverige, familjebildning eller modersmål men även utifrån ”subjektiva” kriterier som personers utseende eller om de talade svenska med eller utan brytning. Regeringen skriver i rapporten *”Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter”* (Ds 1995:68):

”Ibland menas med invandrare personer som är födda utomlands. Ibland menas personer med utländskt medborgarskap. I andra sammanhang låter man invandrargruppen omfatta både utländska medborgare och naturaliserade personer [personer med svenskt medborgarskap]. Gränsen kan sedan flyttas ’allt längre ut’. Det finns personer som fötts i Sverige som svenska medborgare men med någon förälder som har eller har haft svenskt medborgarskap. Genom sitt ursprung omfattas ibland även dessa som invandrare.” (s.26)

Under 2000-talet har den integrationspolitiska inriktningen allt mer varit inriktad på ifrågasättandet av lämpligheten av att personer som bott länge i Sverige ska kallas invandrare och i Departementsserien *”Begreppet invandrare- användningen i myndigheters verksamheter”* fastslår regeringen att begreppet invandrare bör undvikas för personer som är födda i Sverige (Ds 2000:43).

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Begreppet invandrare är ett svårdefinierat begrepp (som nämnts ovan) då det inte finns någon tydlig gräns för vem som ska räknas som invandrare eller någon tidsgräns för när en person med utländsk bakgrund blir svensk.

Syftet med den här uppsatsen är att genom intervjuer med 11 ungdomar, som är födda i Sverige men vars mor- och farföräldrar kom som arbetskraftsinvandrare under 1960- och 1970-talet från forna Jugoslavien (Serbien, Makedonien och Kroatien), undersöka hur de ser på sina identiteter samt sin tillhörighet till det svenska samhället. Eftersom denna uppsats är sociologisk kommer fokus således att ligga på att förklara och förstå hur dessa ungdomar ser på sina identiteter.

De frågor som kommer att besvaras i uppsatsen är:

- 1) Hur definierar ungdomarna själva sina identiteter och när; i vilka situationer och sammanhang blir deras identiteter som ”jugoslaver” (serber, kroater, makedonier) tydliga?
- 2) Vilka faktorer eller personer påverkar enligt ungdomarna själva deras val av identiteter?
- 3) I vilken mån och när är identiteter kopplade till känslor av tillhörighet till det svenska samhället?

1.2 Disposition

Innehållet i denna uppsats presenteras i sex kapitel enligt följande. I kapitel 1 definieras begreppet invandrare, presenteras problemformuleringen, syftet och frågeställningarna samt en historisk bakgrund både ur ett immigrations- och ett integrationsperspektiv. I kapitel 2 förs en metodpresentation om urvalet av intervjupersoner, insamlingen av intervjumaterialet samt en beskrivning av hur materialet har analyserats. I kapitel 3 presenteras den teoretiska referensramen utifrån vilken intervjumaterialet har analyserats. I kapitel 4 presenteras de intervjuade ungdomarnas bakgrund. I kapitel 5 analyseras deras syn på vilka identiteter de har och i vilka sammanhang deras olika identiteter kommer till uttryck, vad som påverkar ungdomarnas identiteter och hur de ser på sin tillhörighet i det svenska samhället. Slutligen i det 6:e kapitlet ges en resultatsammanfattning utifrån de frågeställningar som ställts i uppsatsen och en presentation av vilka nya forskningsfrågor som väckts under arbetets gång.

1.3 Bakgrund

För att förstå hur ungdomar med utländsk bakgrund ser på sina identiteter är det viktigt att känna till deras historiska bakgrund både ur ett immigrations- och ett integrationsperspektiv, d.v.s. hur deras mor- och farföräldrar kom som arbetskraftsinvandrare till Sverige på 1960- och 1970-talet samt hur de och deras barn kom att anpassa sig till livet i Sverige.

1.3.1 Första generationens invandrare- mor- och farföräldrarna, arbetskraftsinvandrarerna eller människorna som levde i tillfällighetens permanens

Tiden efter andra världskriget fram till 1970-talet kännetecknades av en massiv arbetskraftsinvandring i Sverige (Svanberg-Tydén, 2005, s 325). Alla som kom till Sverige var inte arbetskraftsinvandrare men arbetskraftsinvandrarerna utgjorde den största gruppen (Frank, 2005, s11). Då arbetsmarknaden var mycket god under 1950- och 1960-talet i Sverige rekryterade både den svenska arbetsmarknadsmyndigheten och de stora företagen människor i arbetsför ålder till landet (Knocke, 1986). Det var framförallt de expansiva företagen som SKF, Kockums, ASEA och Volvo som sökte arbetskraft utanför Sverige (Svanberg-Tydén, a.a, s 339).

Först invandrade personer från grannländerna samt från områdena kring Östersjön till Sverige (ibid, s 324). Efterhand började även människor från Europa att invandra till Sverige. De som invandrade kom bland annat från Ungern, Österrike, Italien och Jugoslavien (Frank, a.a, s 63). I Sverige fanns jobb och bostad ordnade i förväg och arbetskraftstillståndet var yrkesinriktat och inte som i Västtyskland och Schweiz bundet till en viss arbetsplats (Svanberg-Tydén, a.a s 330, Frank, a.a, s 210). Ett av de länder som Sveriges regering hade arbetskraftsavtal med var Jugoslavien (Frank, a.a). Jugoslaver var nämligen den grupp som företagen framförallt önskade sig. Detta hade att göra med att det redan fanns jugoslaver i industrierna i Sverige och att industrierna genom att få in fler jugoslaver hoppades på en samhörighet men också på ett underlättande av att på så sätt kunna fördela jugoslaverna mellan företagen (ibid, s 165). Från 1960-talet till 1970-talet ökade andelen jugoslaver i Sverige från att ha varit 1500 till att bli 33 800 personer. Till slut blev gruppen jugoslaver den största sydeuropeiska invandrargruppen i Sverige (ibid, s 15 f).

Enligt Ålund och Schierup (1986) kedjeinvandrade många jugoslaver, liksom de flesta övriga grupper av arbetskraftsinvandrare, d.v.s. först kom familjefadern och sedan de övriga familjemedlemmarna. En del av invandrarna förblev etnocentriska med hemlandets kultur (språk, religion, värderingar, föreställningar, kunskaper och traditioner) och normer (som seder, vanor och moralbegrepp).

Enligt sociologen Aleksandra Ålund (1985) kom en del av jugoslaverna (men också andra invandrargrupper som turkar och greker) under många år att leva i

”tillfällighetens permanens”, där de hade bindningar till hemlandet men också till Sverige där de deltog aktivt (framförallt på arbetsmarknaden). Arbetskraftsinvandrarerna befann sig bokstavligen ”på väg” mellan dessa olika länder (ibid, s 19). Några försökte lösa detta dilemma med att glorifiera sina hemländer och genom att ha en mer konservativ och föråldrad syn på kultur (Baysan- Bennerstam, 1990). De byggde det som Ålund (1985,a.a) kallar ”skyddsmurar” kring sig mot det svenska. Skyddsmurarna byggdes för att fungera som *”identitetsbevarande anpassningsstrategier /.../ från främmande kulturer, dels protest och försvar mot diskriminering och rasism”* (s 13f). Många av de arbetskraftsinvandrande jugoslaverna planerade att jobba några år i Sverige och sedan återvända till Jugoslavien. Som regel blev det aldrig så. Arbetskraftsinvandrarerna fick barn och började istället bygga sin och sina barns framtid i det nya hemlandet Sverige (Arnstberg-Ehn, 1980).

1.3.2 Andra generationens invandrare- föräldrarna, invandrarbarnen eller kulturvandrarerna

Arbetskraftsinvandrarernas barn växte upp och blev en generation som ibland talade ett annat språk hemma samt ibland föredrog andra livsmönster och traditioner. Arbetskraftsinvandrarernas barn kom att kallas invandrarbarnen (Ålund- Schierup, 1986, a.a).

Invandrarbarnen hade, i motsats till sina föräldrar, annorlunda förväntningar inför det nya landet de hade kommit till som små eller blivit födda i. De ville mer än sina föräldrar likna landets infödda medborgare (Daun-Ehn, 1988). Deras band till hemländerna var inte heller lika starka som föräldrarnas, eftersom de aldrig hade levt i föräldrarnas hemländer utan hade mer mytologiska bindningar till dessa länder (Ålund-Schierup, 1986, a.a). Detta medförde att en del invandrarbarn kom att hamna i en konfliktsituation där de kom att stå med en fot i vardera kultur och att utveckla två kulturella identiteter. De blev kulturvandrare som var starkt påverkade både av majoritetssamhället (det svenska samhället) och av minoritetssamhället (som deras föräldrar utgjorde) vilka båda krävde stark konformitet (Järtelius, 1981). Enligt Ålund (1985, a.a) kan detta beskrivas på följande sätt:

”Föräldrar blickar ’bakåt’ mot hemlandet, bygger hus och drömmer om återvändandet medan barnen ofta måste föra sin kamp själva och ta ställning hur de vill ha det i framtiden.” (ibid, s.63)

Invandrarbarnen anpassades både strukturellt (vad gäller umgänget med svenskar och tillgång till välfärdsresurser) och kulturellt (vad gäller beteende och värderingar) till det svenska samhället. En del valde att låta det utländska kulturavet förbli osynligt medan andra lät kulturavet bli synligt genom att behålla sin etniska identitet och utvecklade en bikulturell identitet (ibid).

2. METOD

I denna uppsats använder jag mig av kvalitativ metod samt gör teoretiska reflektioner för att vidga kunskapen om arbetskraftsinvandrarbarns upplevelser av sina identiteter och sin tillhörighet.

Uppsatsen har en hermeneutisk vetenskaplig ingång. Enligt sociologen Elin Lundin (2008) innebär den hermeneutiska ingången att forskaren ska sätta det *”upplevande, tolkande subjektet i fokus för att förstå den sociala verkligheten”* (s 102). Lundin förklarar det hermeneutiska tillvägagångssättet som en spiral:

”Forskaren börjar i någon del och försöker tentativt sätta den i relation till helheten, som därmed får en ny belysning, för att sedan återvända till delen, och så vidare. På så sätt borrar hon eller han sig succesivt djupare och djupare in i fenomenet genom att växla mellan del och helhet och därmed få allt djupare förståelse.” (ibid, s103)

Med utgångspunkt i denna vetenskapliga ingång bygger denna uppsats dels på en litteraturundersökning av den litteratur som skrivits om invandrare och identiteter samt på en analys av intervjuer. Således utgörs källmaterialet både av litteratur men också av de utsagor som ungdomarna anförtrott åt mig intervjuerna.

2.1 Urval

Gruppen jugoslaver var den största sydeuropeiska arbetskraftsinvandrargruppen i Sverige under 1970-talet (Frank, 2005, s 15f). För att få svar på vilka identiteter

ungdomar idag från forna Jugoslavien har, vars mor- och farföräldrar arbetskraftsinvandrat till Sverige, har några ungdomar vars föräldrar kommer från Serbien, Makedonien och Kroatien valts ut för intervjuer. Anledningen till att urvalet begränsades till dessa länder från Balkan har att göra med att länderna har mycket gemensamt så som språk, kultur och seder då samtliga nämnda länder ingick i forna Jugoslavien.

Vid urvalet av intervjupersoner har snöbollsmetoden tillämpats, det vill säga att de som jag har intervjuat har introducerat mig för andra intervjupersoner. Jag började med att intervju tre vänner till mig som i sin tur rekommenderade deras vänner. Detta urvalsätt har både fördelar och nackdelar. Då jag inte var ute efter ett representativt urval utan mitt fokus var en djupare analys av några ungdomar med utländsk bakgrunds syn på sina identiteter och sin tillhörighet upplevde jag att urvalsmetoden fungerade bra. Nackdelen med metoden var att jag inte visste huruvida det funnits ungdomar som tackat nej till att bli intervjuade då jag av mina tre vänner fick namn på personer som alla visade sig vara intresserade av att komma i kontakt med mig. En annan fråga som jag hela tiden hade i åtanke vid urvalet var att det kunde vara så att mina vänner enbart skulle kunna rekommendera intervjupersoner som var likatänkande som de själva. Detta försökte jag dock styra genom att informera om att jag ville komma i kontakt med ungdomar som hade olika åsikter om identitet och tillhörighet.

Redan efter nio intervjuer började jag att uppleva att svaren börja upprepa sig. Jag gjorde ytterligare två intervjuer för att se om ny information kunde delges. Då detta inte gjordes stannade urvalet vid 11 personer. Jag hade som Taylor och Bogdan (1984) uttrycker det nått teoretisk mättnad.

Totalt intervjuades sju killar och fyra tjejer, i åldrarna 16-25 år. Tre av ungdomarna är syskon. Vidare är tre ungdomar uppväxta i familjer där den ena föräldern är serb och den andra är kroat. Fyra ungdomar är uppväxta i familjer där båda föräldrarna har serbiskt ursprung. Fyra ungdomar är uppväxta i blandäktenskap där en av föräldrarna är svensk medan den andra föräldern antingen är serb eller makedonier. Ungdomarna är alla bosatta två olika orter i Skåne, en mindre ort och en större ort.

2.2 Empiriskt arbete

Den kvalitativa metoden som använts i uppsatsen är intervjuer med tematisk intervjuguide som grund (se bilaga). Användandet av teman har underlättat tillvägagångssättet att få intervjuerna att ha formen samtalsintervjuer, då frågor både har bestått av öppna frågor och av följdfrågor.

Genom förberedelse i form av inläsning av tidigare forskning har en intervjuguide kunnat skapas som täcker de mest väsentliga områdena som handlar om invandrarungdomar och identiteter. De teman som behandlats i intervjuguiden är social bakgrund, upplevelser av identiteter, språk och koppling till begreppet invandrare. Som sociologen Repstad (1987) rekommenderar har jag givit stort utrymme åt fria funderingar och synpunkter vid intervjutillfällena då detta anses viktigt för att fånga *”den ofta tysta och underförstådda teorin och världen som aktörerna har”* (ibid, s 10).

2.3 Att vara intervjuare och intervjusituationen

Det var lätt för mig att bli accepterad av de intervjuade. Accepterandet underlättades av min ständiga betoning av hur viktiga intervjupersonernas svar var för uppsatsen. Min egen erfarenhet av att vara uppvuxen i en tvåspråkig och en miljö med två kulturer har också bidragit till djupare empati i mina förhållningsätt till intervjupersonerna. Flera av de sakförhållanden och de känslor som de uttryckte var något som jag själv också hade upplevt till exempel om hur man blir betraktad som svensk när man besöker sina föräldrars hemländer, att man upplever att man har olika identiteter beroende på vilken sammansättning gruppen människor man umgås med har, föräldrarnas accepterande av att man väljer sin egen identitet och det språk man talar osv.

Enligt sociologerna Taylor och Bogdan (a.a) påverkar platsen för intervjun intervjusituationen och därför är det viktigt att välja en plats där intervjupersoner kan känna sig trygga och säkra. Samtliga intervjuer som jag genomförde i slutet av oktober och början av november månad 2015 gjordes på olika stadsbibliotek eller hemma hos intervjupersoner där de kunde känna sig trygga.

Intervjuerna har samtliga skett ansikte mot ansikte och de dokumentationsstrategierna som använts har varit ljudinspelningar. Efter det att varje intervju har transkriberats har intervjuinspelningarna raderats för att skydda intervjupersonernas identitet. Anledningen till att bandspelare använts var att jag ville få möjlighet följa miner och emfas i intervjusvaren samt kunna transkribera intervjuerna ordagrant. Genom att ange citaten ordagrant ville jag att läsaren skulle kunna nå närmre intervjupersonernas egna uttryckssätt. Ingen av de intervjuade nekade till att intervjun skulle spelas in på bandspelare. Intervjuerna varade i genomsnitt 25 minuter och uppgår sammanlagt till 40 utskrivna A-4 sidor totalt, enkelt radavstånd med liten marginal. Förhandsprat som ingår i den beräknade tiden för intervjun, som presentation av vad uppsatsen handlar om, hur jag skulle skydda de intervjuades identitet samt frågor om min bakgrund har inte skrivits ut. Framförallt de yngre ungdomarna (16-19 år) men också ungdomar som växt upp i blandade äktenskap var mer kortfattade i sina svar än de övriga intervjuade. De hade inte mycket kunskap om sina mor- och/eller farföräldrarnas migrationshistoria eller om sina föräldrars uppväxtvillkor. De yngre hade också svårt att diskutera identitet kanske eftersom de ännu inte hade hunnit skaffa sig erfarenheter för att kunna diskutera nyansskillnader i sina identiteter. Många av de som var uppväxta i blandäktenskap hade också svårt att diskutera erfarenheter av språk och kulturmönster eftersom dessa ungdomar växt upp i ett sammanhang som dominerats av den svenska kulturen och det svenska språket.

Sociologen Trost (2010) menar att forskaren själv ska avgöra hur och när intervjupersoner ska ta del av intervjuutsagorna. Intervjupersonerna har inte läst de transkriberade intervjuerna för att jag inte valet störa dem på nytt. Istället har samtliga intervjupersoner erbjudits att ta del av den färdiga uppsatsen.

2.4 Analysarbetet

Trost (a.a) hävdar vidare att det inte finns någon generell metod i hur kvalitativt material ska analyseras utan att det helt är upp till forskaren själv att avgöra hur bearbetning, analys och tolkning ska utföras. Enligt etnologen Ehn (1992) är det viktigaste att fånga "*det subjektivistiska och det unika*" (s 205). Med anledning av detta är det viktigt att redovisa hur man som uppsatsskrivare har gått tillväga med bearbetning och analys för att läsaren ska få en större inblick i processen hur material och citat har valts ut.

Intervjumaterialet till denna uppsats är omfattande och har därför lästs flera gånger och sorterats i olika kategorier. Detta för att kunna som sociologen Lantz (1993) skriver *”bryta ner och artificiellt tvinga isär sådant som hör ihop för att få en ökad förståelse av detaljer”*(s 94). En av mina kategorier har varit att urskilja det gemensamma och det som skiljer sig åt. Materialet har också grupperats efter olika kvaliteter (teman i intervjuguiden) och efter temans samband (Eneroth, 1984, s141). Teoretiska referensramar har vidare också varit en kategori utifrån vilken materialet har sorterats efter (till exempel primär och sekundär socialisation, virtuell och faktisk social identitet osv.) Nyckelord och citat har hela tiden redigerats in i olika kategorier. Kategorierna har sedan resulterat i olika huvudteman vilka i en del fall utfallit i rubriker i analyskapitlet (till exempel i rubrikerna ” Upplevelser av att kunskaper i modernmål berikar” och ” Överföring av kulturmönster och livshistoria”).

2.5 Etiska riktlinjer

Informerat samtycke, konfidentialitet (anonymitet) och konsekvenser är de tre etiska riktlinjer som forskare bör följa enligt sociologen Steinar Kvale (1997, s.107). Innan intervjun startade informerade jag om syftet med uppsatsen samt hur intervjumaterialet skulle användas. Jag informerade också om att intervjupersonerna när de som helst ville kunde avbryta sin medverkan (Denscombe, 2009, s.197). Samtliga intervjupersonerna gav sitt samtycke till deltagande. För att garantera konfidentialitet har varje inspelad intervju raderats när intervjun har transkriberats och pseudonymer har använts istället för intervjupersonernas riktiga namn. Vidare är inte namnen heller direkt kopplade till geografiska platser där intervjupersonerna bor. Den sista etiska riktlinjen handlar om konsekvenser. Enligt instruktioner ska en forskare alltid uppmärksamma följderna av undersökningen och fundera över vad det kan innebära att olika personers utsagor kommer i skrift. För samtliga intervjupersonerna i denna uppsats har det känts viktigt att andra kan ta del av deras funderingar kring vad som kännetecknar deras identiteter. Många har också berättat att intervjuerna givit dem själva mer tid att fundera över hur *”allt hänger ihop”*.

2.6 Övrigt material

Litteraturen som använts i denna uppsats har främst hittats via datorbaserad sökning liksom sociologen Backman (1998) rekommenderar. De databaser som använts har varit Libris, Lovisa, LUBsearch och Google Scholar. Söktermerna har utgjorts av; invandrarungdomar, invandrarbarn, identitet och etnicitet.

3. IDENTITET SKAPAS UR OLIKA DIMENSIONER

När man diskuterar identitet brukar forskare ange att det är processen om hur en människa uppfattar sig själv, d.v.s. den självdefinierade identiteten (Lange-Westin, 1981). Identiteten är således den bild som individen själv har skapat, d.v.s. en bild av hur individen ser sig själv och en bild som han/hon känner samhörighet med. Hur en individ uppfattar sig själv påverkas dock av hur andra och omgivningen ser på henne, d.v.s. av den alter-definierade identiteten. Enligt Lange och Westin ökar den alter-definierade identiteten ju mindre makt den grupp man tillhör har. Då sker avvikelser från den egna individuella självuppfattningen (a.a, s 205). Tillskrivningen av en invandraridentitet är ett exempel på ett tillstånd som kan medföra att dessa två identiteter skär sig. Enligt sociologen Arne Järtelius (a.a) handlar det om att detta tillskrivande är negativt men också om att identiteten inte uppfattas som realistisk.

En individs känsla av hemmahörande både på individuellt (personligt) och på kollektivt (gruppmissigt plan) definieras som identitet. En viktig faktor för identitet är också kontinuitet i tid, det vill säga att individen ska känna igen sig vare sig de tänker på händelser i nuet eller i dåtid (Alsmark, 1997). Kunskap om personers förflutna (historia), oberoende om den främst handlar om tolkningar, är viktig i utformningen av personers etniska identitet. Således menar antropologen Hylland Eriksen (1993) att historien inte bör ses som ” *en produkt av det förflutna utan ett svar på nuets krav*” (s 93f). Identitetsarbetet påverkas alltid av livshistoria och av de samhällsvillkor individer lever i.

Identiteter formas under hela livet och skapas ur olika dimensioner, både dimensioner som individer själva väljer och sådana som de inte kan påverka. Dessa dimensioner kan vara kön, ålder, sexualitet, familj, vänner, utbildning, religion osv. Nedan presenteras ytterligare några dimensioner.

3.1 Socialisation och grupptillhörighet

Social identitet kontinuerligt i samspel med andra. Varje människa föds i *"ett komplext mönster av sociala kategorier och hierarkiska och horisontella relationer mellan grupper"* där hon får sin identitet (Lange- Westin, a.a, s 362). Enligt sociologerna Berger och Luckman (1991) socialiseras en människa in i samhället genom två processer; den primära socialisationen och den sekundära socialisationen. Båda dessa socialisationer medverkar till skapandet av sociala identiteter. Den primära socialisationen kallas den tid då skapande av vardagslivet och en samhällsmedlem uppstår. Denna tid utgörs av skapandet av barnets första värld. Här internaliserar barnet sina föräldrars värld. Den primära socialisationen utgör grunden till sekundär socialisation. I den sekundära socialisationen är det den generaliserande andre, det vill säga samhället, som etableras i individens medvetande. Denna socialisation sker via olika aktörer som finns t.ex. i skolor, på arbetsmarknaden osv. (s 149-157).

Etnisk identitet är en social identitet. En människa kan sägas ha etnisk identitet när han/hon identifierar sig med en befolkningsgrupp och dess kultur, d.v.s. med gruppens kollektiva bakgrund och ursprung. För att detta ska ske måste befolkningsgruppen dock också definieras av andra som en grupp (Allwood, 2000, s 42f). Vidare måste en människa för att kunna ha etnisk identitet *"hysa föreställningar om att den andra gruppen är kulturellt annorlunda än den egna"* (Hylland Eriksen, a.a, s 21). Om en etnicitet ska bevaras under perioder där förändringar sker krävs *"en etnisk symbolik som hänvisar till gammalt språk eller släktskapsystem, till en gammal religion eller livsstil"* påpekar Hylland Eriksen (s 89). Bevarandet sker också ifall den etniska bakgrunden ger självrespekt och autenticitet *"i en värld av lättflyktighet och oäkthet"* (ibid).

Sociologen Robert Parks (1950) undersökning om etniska gruppers avgränsning i amerikanska städer över tid visar på att etniska kategoriseringar både kan vara flytande, relativa och situationsbenägna till sin karaktär. Enligt Park kan således en individ ha flera identiteter beroende på vilken grupp individen tillhör och i vilken grad grupperna är isolerade från varandra. Enligt Hylland Eriksen (a.a) blir etnicitet först viktig när den erbjuder individen *"personlig värdighet och kontinuitet med det förflutna"* s 46). Detta medför enligt honom att etnicitet i ett mångetniskt samhälle

med radikala kulturella förändringar, därför lätt mister sin betydelse. Hylland förklarar:

”Den skandinaviska identiteten [gör sig] gällande som starkast när en skandinav träffar människor från skandinaviska grannländer utomlands. I de flesta andra situationer aktiveras inte denna identitet; den framstår som irrelevant i definitionen av andra sociala situationer.” (s 43)

Hur och när en individ erhåller en etnisk identitet är omtvistat av forskare. En del menar att den etniska identiteten ärvs medan andra mer ser på den som en social process (Hall, 2002). Sociologer som Lange och Westin (a.a) menar att etnisk identitet i högsta grad är en social process som ligger förankrad i själva identitetsprocessen då identitet alltid handlar om en dynamisk process mellan individer och omgivningen. Andra forskare menar att etnicitetsbegreppet är en blandning som *”både beskriver en uppsättning förhållanden och ett medvetandemodus bland många /.../ som alla uppstår /.../ [genom] social handling”* (Comaroff och Comaroff, 1992, a 54).

3.2 Kulturmönster och geografiska platser

Kultur är enligt antropologen Hannerz (1983) ett sätt för människor att uppfatta världen, det vill säga det handlar om kollektiva idéer, värderingar och traditioner. Kultur är kopplat till identitet. Hannerz menar att de kulturmönster som barn internaliseras i ibland är svåra att rubba trots att nya kulturella mönster lagras under åren. Idag lever vi dock i ett samhälle där kulturen förändras hela tiden eftersom den skapas och återskapas (Ehn, a.a). En kulturell tradition för en generation kan inte likställas med en annan generations. Ett tecken på detta är enligt socialisationsforskaren Thomas Ziehe (1986) ungdomars kulturella friställning från traditioner. Även sociologen Ann Swidler (1986) påpekar att begreppet kultur inte längre är ett enhetligt system som driver handlande i en bestämd riktning utan mer kan liknas vid en verktygslåda som består av symboler, berättelser, ritualer och handlingsalternativ som individen använder för att kunna konstruera olika handlingsstrategier i lösandet av olika problem som kommer i deras väg. Kultur

handlar om strategier snarare än om mål och syfte och val av vissa strategier gör att handlingsval blir meningsfulla.

Geografiska platser kan också påverka utformningen av identiteten. Till exempel kan tillskrivandet av en etnisk grupp och deras identitet ha att göra med de gränser (sociala som territoriella) som avskiljer grupper, dvs. det som en grupp definierar *"inifrån, ur sina medlemmars perspektiv"*. Själv-tillskrivningar liksom tillskrivningar av andra bidrog också här till skapandet av etnicitet (ibid).

3.3 Självbilden

Genom att en människa förhåller sig till omgivningen utvecklar hon en självbild, det vill säga sättet att se sig själv, som är viktig för uppbyggnaden av identiteten. Sociologen Thomas Ziehe (a.a) och Zygmunt Bauman (1995) menar att det i vårt postmoderna samhälle både krävs flexibilitet och handlingskraft i jakten på att hitta sig själv. Lösningen här är enligt Bauman lösgjord identitet istället för fast identitet som riskerar att *"klistra fast sig vid kroppen och bli en belastning"* (Bauman, a.a, s 123).

Att känna att man hör till två världar samtidigt benämndes år 1973 av pedagogerna Gordon och Grosin för att ha dubbel identitet. Deras avhandling handlade om en grupp judar i Stockholm och deras anpassning och identitet. Då forskarna var influerade av de tankar som rådde i samhället under 70-talet där anpassning och assimilering av främlingar ansågs som viktigt var deras slutsats att dubbel identitet var kopplat till identitetsproblematik som både var av individuell som strukturell art. Problematiken låg enligt forskarna i individens tänkande av ett vi och de i deras kontakt med två kulturer.

Antropologen Hylland Eriksen (a.a) menar att innehav av olika identiteter ska ses som skiftande och flexibla. Individer har enligt honom helt enkelt *"en gemensam identitet med olika människor vid olika tidpunkter"* (s 189f).

Enligt pedagogerna Maria Borgström och Katrin Goldstein-Kyaga (2009) har det på senare tid även utvecklats en så kallad *"tredje identitet"* i mångkulturella omgivningar och samhällen. Den tredje identiteten menar Borgström och Goldstein-Kyaga kan beskrivas som är gränsöverskridande och föränderlig. Den omfattar flera olika

tillhörigheter, samhörighet och identiteter och grundar sig inte på ett ”vi och de” tänkande. Det finns både fördelar och nackdelar med den tredje identiteten enligt forskarna. Fördelen är att identiteten ger känslor av frihet och kontroll eftersom personer själva bestämmer vilka sidor av identiteten de ska framhållas i olika situationer och nackdelen är att denna identitet (liksom Gordon och Grosin (a.a) påpekade om den dubbla identiteten) kan leda till en känsla av att individer inte känner att de hör hemma någonstans (Borgström-Kyaga, a.a, s 13).

4. PRESENTATION AV UNGDOMARNA

Nedan följer en kort presentation av de 11 ungdomarna som jag har intervjuat, för att underlätta för läsningen vidare i uppsatsen.

Aleksander är 25 år och studerar för tillfället vid ett universitet i England. Hans farföräldrar är serber. Modern har svenskt ursprung medan fadern som är född i Makedonien kom till Sverige som fyraåring. Fadern har gymnasieutbildning och är egen företagare inom restaurangbranschen. Aleksander föddes i Sverige. Fadern pratar serbiska medan Aleksander liksom modern talar enbart svenska.

Dejan är 23 år och läser på Folkhögskolan. Hans mor- och farföräldrar är serber och kroater. Modern kom till Sverige när hon var tre månader gammal och fadern kom hit som 16-åring. Båda föräldrarna har gymnasieutbildning. Modern arbetar som barnskötare och fadern som industriarbetare. Dejan föddes i Sverige. Båda föräldrarna och Dejan talar serbiska/kroatiska.

Jelena är 21 år och studerar andra året på universitet. Mor – och farföräldrarna är serber. Jelenas mor och moster föddes, gick grundskolan i Sverige och lämnades sedan kvar hos släktingar i Serbien. På grund av ändrade familjeförhållanden flyttade modern tillbaka till Sverige. Jelena föddes i Sverige. Modern har gått naturvetenskapligt program i Serbien och arbetar nu som industriarbetare. Jelena och modern talar serbiska.

Leonardo är 19 år och läser sista året på samhällsvetarprogrammet. Mor- och farföräldrarna är serber. Föräldrarna kom till Sverige som relativt små, två år gamla. Båda föräldrarna har serbiskt ursprung. Båda föräldrar har gymnasieutbildning och arbetar som industriarbetare. Leonardo är född i Sverige. Föräldrarna och Leonardo talar serbiska.

Milica är 20 år och är tillfälligt arbetslös. Hennes mor- och farföräldrar är serber och kroater. Modern är född i Sverige medan fadern kom till Sverige som tonåring. Båda föräldrarna har gymnasieutbildning. Modern arbetar som barnsköterska medan fadern arbetar som industriarbetare. Milica föddes i Sverige och hon och föräldrarna talar serbiska/ kroatiska.

Nemanja är 23 år och studerar på masterutbildning vid ett universitet. Båda föräldrarna kom till Sverige som små. Modern har doktorerat och arbetar som utredare vid en myndighet och fadern har läst på universitetet men arbetar som industriarbetare. Nemanja föddes i Sverige. Båda föräldrarna och Nemanja talar serbiska.

Nikola är 20 år och arbetar för tillfället på ett charkuteri men planerar att studera vidare. Båda föräldrarna har gymnasieexamen och arbetar inom serviceyrken. Föräldrarna är födda i Serbien. Nikola är född i Sverige och han och föräldrarna talar serbiska.

Stefan är 24 år och arbetar på ett lager. Hans farföräldrar är serber. Modern har svenskt ursprung medan fadern är född i Makedonien och kom till Sverige som fyraåring. Fadern har gymnasieutbildning och är egen företagare inom restaurangbranschen. Stefan är född i Sverige. Fadern talar serbiska medan Stefan enbart kan några ord på serbiska.

Tamara är 19 år och har just nu ett sabbatsår efter att ha tagit studenten. Hennes farföräldrar är makedonier. Mamman har svenskt ursprung och pappan har makedonskt ursprung. Båda föräldrar är födda i Sverige. Fadern har universitetsexamen och arbetar som serviceledare för kommunala bostäder. Han har bytt till ett svenskt efternamn och talar makedonska. Tamara kan också en hel del makedonska.

Tanja är 21 år och har tagit ett sabbatsår från sina universitetsstudier. Hennes farföräldrar är serber. Modern har svenskt ursprung medan fadern som är född i Makedonien kom till Sverige som fyraåring. Fadern har gymnasieutbildning och är egen företagare inom restaurangbranschen. Tanja föddes i Sverige. Fadern talar serbiska men Tanja liksom sin mor talar enbart svenska.

Zeljko är 16 och läser första året på ekonomiprogrammet. Hans mor- farföräldrar är serber och kroater. Fadern som är född i Sverige har under sin ungdom bott i Kroatien. Modern som är från Serbien kom till Sverige i samband med giftermålet med Zeljko pappa. Modern har universitetsstudier från Serbien och arbetar som lokalvårdare. Fadern har gymnasieutbildning och arbetar som industriarbetare. Zeljko är född i Sverige. Båda föräldrarna och Zeljko talar serbiska/kroatiska.

5. SOCIALISATIONEN OCH SJÄLVBILDEN

Som Lange- Westin (a.a) uttrycker det föds varje människa i ”ett komplext mönster av sociala kategorier och hierarkiska och horisontella relationer mellan grupper” (s 362). Samtliga intervjupersoner som ingår i denna uppsats har en eller båda föräldrar med utländsk bakgrund. Deras föräldrar tillhör dock andragenerationens invandrare vilka har haft en större social rörlighet och ekonomiskt avancemang än mor- och farföräldrarna (det vill säga arbetskraftsinvandrarna som kom på 1960- och 1970-talet). Intervjupersonernas föräldrar har gått i svensk skola och har minst gymnasial utbildningsnivå. En del har också bedrivit universitetsstudier. Föräldrarna talar svenska flytande och använder främst det svenska språket i sin vardag. Intervjupersonernas föräldrar arbetar tillsammans med svenskar och umgås med svenskar på sin fritid. Föräldrarna kan svenska traditioner och firar svenska högtider. Föräldrarnas uppfostringsmönster skiljer sig inte heller från svenska föräldrar. De utgör generationen som anpassat sig till svensk kultur och svenska traditioner.

5.1 Familjens uppfostran - en viktig del i identitetsprocessen

Familjer liksom samhället utvecklar barns sociala identitet. Detta sker genom den primära och den sekundära socialisationen (Berger-Luckman, a.a). Mina intervjupersoner menar att deras familjer i hög grad påverkat deras identitetsuppfattningar. Samtliga intervjupersoner har berättat att deras föräldrar inte har uppfostrat dem till någon speciell etnisk identitet utan till att bli unika individer med egen vilja. Jelena berättar följande:

"Min mamma har aldrig varit strikt med att jag skulle vara serb eller svensk, att jag skulle känna mig si eller så. Jag har alltid haft friheten att välja vem jag ska umgås med och vilket språk jag ska prata både hemma och utanför hemmet."

Anledningen till att Jelena ser frivilligheten i valen av språken som viktigt för valet av identiteter har att göra med att hennes mamma inte har haft denna frihet. Anledningen till att kunskapen i modersmålet var viktigt för hennes mor- och farföräldrarna handlar enligt Jelena om att de liksom många av deras vänner som är arbetskraftsinvandrare var rädda för att deras barn skulle glömma bort modersmålet eller bli halvspråkiga.

Nikola och Zeljko berättar att det är svårt att definiera den barnuppfostran som de fått av sina föräldrar som antingen serbisk eller svensk uppfostran eftersom deras uppfostran enligt dem handlat om att de ska lära sig goda värderingar som att respektera alla människor. Nikola påpekar att föräldrars uppfostran inte har med nationalitet att göra. Han berättar:

“Det finns stereotypa saker som skiljer sig åt så som exempelvis att man enligt serbisk kultur ska respektera äldre och att man ska tilltala någon med ‘ni’ istället för ‘du’ eller att vi bjuder på allt när vi har gäster och att ‘serber’ anses vara väldigt öppna och säger ofta vad de tycker till skillnad från ‘svenskar’. Men uppfostras ALLA serber på samma sätt eller uppfostras ALLA svenskar på samma sätt? Nej det tror jag inte...”

5.2 Upplevelser av att kunskaper i modersmål berikar

De serbiska och serbiskt/kroatiska ungdomarna samt Tamara, vars ena förälder är makedonsk, talar alla föräldrarnas modersmål. De övriga tre, Aleksander, Stefan och Tanja som är syskon och som är uppväxta i blandäktenskap, där fadern är serb, kan inte sin faders modersmål. Anledningen till detta är, enligt dem, att deras föräldrar inte ansett att dessa språkkunskaper inte varit nödvändiga. Aleksander menar därför att det serbiska språket inte är viktigt för hans identitet men tillägger att han ”*gärna hade kunnat tala det*”.

De ungdomar vars båda föräldrar har utländsk bakgrund berättar att de har lärt sig föräldrarnas modersmål av sina föräldrar och av sina mor- och farföräldrar. De har fått lära sig språket för att kunna kommunicera med släkt och vänner men också för att uppfylla föräldrarnas önskemål om att föra modersmålet vidare till nästa generation. Att föra modersmålet vidare ses som en självklarhet. Milica säger:

”Ifall jag får barn så vill de så klart att jag också ska lära mina barn det serbiska språket.”

Ungdomarna berättar att kommunikationen på modersmålet är vanligast i umgänget med mor- och farföräldrarna. Leonardo och Milica till exempel berättar att de tycker

att farföräldrar inte talar ”bra” svenska eftersom de bryter på svenska språket. Då är det enklare att tala serbiska med dem.

Alla ungdomar, utom de tre syskonen som enbart kan svenska, har under kortare perioder läst ämnet modersmål i grundskolan. Anledningen till att de valde att läsa detta ämne självmant var, enligt dem själva, för att deras kamrater läste detta ämne, för att få högre betyg, för att lära sig grammatiken bättre eller för att lära sig det kyrilliska alfabetet, något som föräldrarna oftast inte har haft tid att lära ut enligt ungdomarnas utsagor. Samtliga ungdomarna menar att de slutade läsa ämnet eftersom de inte tyckte att undervisningen varit givande för deras språkutveckling på modersmålet.

Av intervju svaren framkommer dock att kunskaper i modersmålet är av stor betydelse för ungdomarnas identitetsprocess trots att ungdomarna talar och tänker på det svenska språket. För både Nikola och Tamara är föräldrarnas modersmål en del av vem de är och en viktig kunskap för att kunna kommunicera med andra. Tamara förklarar:

”Språk är rikedom och makedonska språket öppnar dörrar för mig att kunna förstå andra slaviska språk. Det är också en del av mig och jag bevarar min historia genom att tala och förstå makedonska. Jag ser bara gott i att vara tvåspråkig. /.../ Jag tycker också att språket underlättar att skapa relationer till fler människor genom att förstå deras språk.”

5.3 Överföring av kulturmönster och livshistoria

När det gäller traditioner berättar intervju personerna att deras föräldrar har värnat om att de skulle få ta del av de bästa av både den svenska och den ”jugoslaviska” kulturen. Detta har för samtliga ungdomar, enligt deras utsagor, inneburit bland annat att de har växt upp med att fira högtider två gånger, till exempel två julaftnar, två påskaftnar och två nyårsaftnar eftersom de ortodoxa följer en äldre kalender än protestanterna.

Enligt Hannerz (a.a) kan kulturmönster som barn införlivas i vara svåra att rubba. Av intervjuerna med ungdomarna framgår att mixade traditioner redan började införlivas av mor-och farföräldrarna (arbetskraftsinvandrarna) efter det att de efterhand börjat inse att de skulle leva kvar i Sverige och inte återvända till sina hemländer. Deras barn förde de mixade traditionerna vidare.

För de intervjuade ungdomar är de utländska högtiderna mer förknippade med kultur än vad de svenska traditionerna är. Detta beror enligt ungdomarna på att de serbiska och makedonska traditionerna har en historia som återberättas och innehåller ritualer. Nemanja förklarar:

”Ortodoxa högtider handlar mycket om tro. Ritualer görs med en viss ordning, ljus, rökelse, böner, korstecken ... När vi firar helgon, som varje familj har, gör vi speciella procedurer där bland annat fadern och sonen snurrar runt ett heligt bröd med kors på, läser en bön och gör korstecken. Serbiska högtider är också ibland förknippade med besök i kyrkan eller besök av en präst i hemmet.”

Som Hylland Eriksen (a.a) påpekar krävs för att etnicitet ska bevaras under perioder där förändringar sker *”en etnisk symbolik som hänvisar till gammalt språk eller släktskapssystem, till en gammal religion eller livsstil”* (s 89). Nemanjas berättelse om ritualerna och symbolerna vid serbiska högtider visar på att de är viktiga för bevarandet av serbisk tro, traditioner och identitet.

Kultur handlar också om vanor, förhållningssätt och vidskepelser. Tamara som är född i ett blandäktenskap med en makedonsk far berättar att hon umgås mycket med sin makedonska farmor som lärt henne *”att vara makedonier”*. Tamara förklarar:

“Till exempel så knackar jag i bordet och ’spottar’ innanför tröjan om jag/någon talar om något som inte bör hända. Jag pussar alltid småbarn (inte främlingar såklart)... men just det kärleksfulla för barn som finns, finns mer i Makedonien enligt mina upplevelser än i Sverige. Sättet jag talar på är väldigt utländskt- jag talar med hela kroppen och uttrycker mig med min kropp genom mycket kroppsspråk.”

De saker som Tamara nämner handlar, som hon själv uppfattar det, om typiska förhållningssätt och beteende som finns i Balkanländerna. Även om att knacka i bord och spotta innanför tröjan enligt Tamara inte är att förknippa religiösa eller kulturella förhållningssätt eller beteenden menar hon har dessa vidskepliga handlingar har att göra med kultur. Tamaras berättelse visar på hur hon inte ser kultur som ett enhetligt system utan mer som sociologen Ann Swidler (a.a) beskriver det som en verktyglåda. Tamara väljer därför olika saker som passar hennes egen definition av hur man ska vara som makedonier.

Nästan alla ungdomar berättar att de kommer att föra vidare de serbiska, kroatiska och makedonska traditionerna till nästa generation. Anledningen menar de är att dessa traditioner för dem är lika viktiga som de svenska eftersom de gör ungdomarna *"många upplevelser rikare"*. Även de flesta ungdomarna som är uppväxta i blandäktenskap menar att de på något sätt kommer att föra traditionerna vidare. Tanja berättar att hon kommer att delta i firandet av de serbiska traditionerna ifall hennes kusiner i Sverige som även de är serber väljer att fortsätta med dem. För Aleksander har serbisk matkulturen redan blivit en del av hans svenska matkultur, till exempel berättar han att han vid kräftsiva alltid kommer att bjuda på *"cevapcici"* (avlånga serbiska köttbullar) så som hans föräldrar gör. Genom detta mixtrande upplever Aleksander att han på något sätt behåller vissa traditioner.

Kultur handlar också om livshistoria. Enligt Hylland Eriksen (a.a) är kunskap om personers förflutna (historia) viktig i utformningen av personers identitet. Av intervjuerna med ungdomarna framkommer att mor- och farföräldrarna har varit de personer som sett till att familjernas livshistoria, traditioner och värderingar förts vidare. Både Nemanja, Jelena och Dejan menar att mor- och farföräldrarnas återberättande av sina livshistorier i hög grad påverkat deras identitet vilket antyds i följande citat:

"Jag känner mig väldigt serbisk tillsammans med mina morföräldrar eftersom de berättar mycket om deras uppväxt och hur de är i Serbien."

"Min morfar brukar berätta om olika traditioner och varför man ska göra vissa saker. Varför det är som det är osv. Det är till en viss del viktigt att jag vet det om jag senare skulle vilja föra över vissa traditioner till mina barn eftersom min mamma inte är så jätteförtjust i traditioner. Så ja, man kan säga att historierna påverkar min identitet till en viss del."

"När jag är med dem följer jag deras traditioner. Då kommer jag in i den serbiska känslan."

Mor- och farföräldrarnas återberättande av sina livshistorier, oavsett om det oftast handlar om enskilda tolkningar, eller deras berättelser om traditioner, ses av ungdomarna, som Hylland Eriksen (a.a) skriver: *" [inte som]en produkt av det förflutna utan ett svar på nuets krav"* (s 93f).

Park (a.a) hävdade att när grupper är isolerade från varandra finns möjlighet att olika identiteter utvecklas i olika grupper. Eftersom mor- och farföräldrarna av ungdomarna ses som isolerade grupper från det svenska samhället kan de tillsammans med dem förstärka sin utländska bakgrund.

5.4 Vikten av anknytning och kunskap om hemlandet

Samtliga ungdomar berättar att de upplever att Sverige är deras hemland. Det finns flera tänkbara förklaringar till att de anser detta. Den viktigaste förklaringen enligt ungdomarna är att de är födda och uppvuxna i Sverige eller som en av ungdomarna uttrycker det skämtsamt *"we are made in Sweden"*. Att de intervjuade ungdomarna känner igen sig i den svenska kulturen påverkar också känslan av vilket land som de väljer att betrakta som sitt hemland. Av intervjuerna framkommer även det faktum att föräldrarna som också ser Sverige som sitt hemland påverkar ungdomarnas syn på vilket land som är deras hemland. Ungdomarna berättar också att även de flesta mor- och farföräldrar som en gång i tiden inte kunde tänka sig att se Sverige som sitt hemland numera, efter att ha bott så många år i Sverige, också upplever att Sverige är deras hemland. Som Alsmark (a.a) hävdar är en viktig faktor för identiteten kontinuitet i tid, det vill säga att individen ska känna igen sig vare sig de tänker på händelser i nuet eller i dåtid. Utgår man från denna teori är det inte förvånande att

mor- och farföräldrarna också börjat se Sverige som sitt hemland då de bott fler år i Sverige än i hemlandet. Vidare påverkas också identitetsarbetet av livshistoria och av de samhällsvillkor individer lever i. Mor- och farföräldrarna har en livshistoria som arbetskraftsinvandrare och har varit en del av den svenska arbetskraften och därigenom bidragit till uppbyggnaden av välfärden i Sverige.

Samtliga ungdomar som intervjuats har besökt sina mor- och farföräldrars hemländer åtskilliga gånger främst genom familjeresor med sina föräldrar. Länderna påpekar de är viktiga för dem eftersom de skapar deras identitet. Geografiska platser kan bidra till skapandet av identitet (Hylland Eriksen a.a). Identiteter skapas då genom självtillskrivningar liksom genom tillskrivningar av andra. Ungdomarna berättar att när de besöker hemländerna blir de betraktade som ”svenskar”. Nemanja berättar dock att han inte tar illa upp att hans vänner i Serbien kallar honom svensken eftersom han också känner sig som svensk och för att han vet att det mest handlar om ett skämt. Nemanja berättar att dessa skämt har avtagit i och med att han blivit äldre, lärt sig språket bättre och har fått mer kunskap om den serbiska kulturen.

Samtliga ungdomar berättar att kännedom om föräldrarnas hemländers historia givit dem starkare band till hemländerna. Oftast har historier återberättats av mor- och farföräldrarna men lika ofta har ungdomarna själva sökt informationen för att de ansett att denna information varit intressant. Ju äldre ungdomarna blir desto viktigare blir hemländernas historia berättar de. Nemanja förklarar:

”Jag har sedan tonåren läst en hel del litteratur om Serbiens historia för att lära mig mer om mitt ursprungsland och dess befolkning. Det gör jag även idag och jag försöker hitta släktingar på Facebook även om jag aldrig någonsin har träffat dem. /.../ Det är intressant att lära sig om sina rötter. /.../Att känna till svensk historia tycker jag också är viktigt eftersom det är här jag och min familj bor.”

5.5 Olika identiteter i olika situationer

De flesta intervjuade ungdomarna menar att de känner sig som svenskar och serber/kroater/makedonier samtidigt som de också tillägger att de till största delen identifierar sig som svenskar. Nemanja förklarar:

”Det känns som att jag är ’serb i Sverige’ mestadels /.../Eftersom jag är född i Sverige och har växt upp i denna kultur och samhälle så känner jag mig också som svensk. ”

Ungdomarna påpekar dock att de aldrig kan likställas inhemska serberna som bor i Serbien. Nikola förklarar varför:

”Eftersom jag är född och har levt i Sverige hela mitt liv så finns det saker som skiljer mig från serber i Serbien.”

Av intervju svaren går att utläsa att ursprunget som serb, kroat eller makedonier blir oftast synlig i olika specifika situationer och sammanhang. Identiteterna är således skiftande och flexibla (Hylland Eriksen, a.a). De intervjuade ungdomarna har som Hylland Eriksen påpekar *”en gemensam identitet med olika människor vid olika tidpunkter”*(a.a). Tanja som är uppväxt i ett blandäktenskap poängterar till exempel sitt makedonska ursprung i situationer där andra ungdomar berättar om att de har föräldrar med utländsk bakgrund. Att konstatera detta gör att hon dels känner sig ”unik” och dels upplever att hon har ”en sorts samhörighet” även med andra etniciteter än svenskar. Enligt Hylland Eriksen (a.a) är en viktig dimension i bevarandet av etnisk identitet att identiteten ger en självrespekt och autenticitet *”i en värld av lättflyktighet och oäkthet”* (s 89).

Nikola och Dejan berättar att när de är i grupper med olika nationaliteter får de av de andra alterdefinierade identiteter (Lange-Westin, a.a). De identiteter de får menar de stämmer överens med deras självdefinierade identiteter eftersom de känner sig som både svenskar och serber/makedonier/kroater. I grupper med enbart svenskar berättar ungdomarna att de ses som svenskar men att de i multietniska grupper mestadels blir betraktade som serber, oavsett det faktum att de är födda i Sverige. Tillsammans med mor- och farföräldrarna, som värnar om att barnbarnen ska föra deras livshistoria, deras språk och deras hemländers kultur (och vidskepelser) vidare, upplever ungdomarna sig också som serber, makedonier eller kroater. Besöken i föräldrarnas hemländer påminner dem om att de har utländsk bakgrund. Enligt Nikola sker detta utan att någon egentligen tänker så mycket på varandras ursprung. Bilden ungdomarna ger stämmer överens med det som sociologen Robert Park (a.a) visar på, nämligen att identiteter kan vara flytande, relativa och situationsbenägna till sin

karaktär och att en individ kunde ha flera identiteter beroende på vilken grupp individen tillhör och i vilken grad grupperna är isolerade från varandra. Inget tyder på att ungdomarna har dubbla identiteter som grundar sig på ett vi och de tänkande som Gordon och Grosin (a.a) beskriver det utan deras berättelser stämmer snarare överens med det som Maria Borgström och Katrin Goldstein-Kyaga (a.a) kallar utvecklandet av en "tredje identitet" som omfattar flera olika tillhörigheter, samhörighet och identiteter.

Samtliga intervjuade ungdomar berättar att de har blivit bekräftade att de duger som de är. De har aldrig upplevt att de betraktats som annorlunda än den inhemska befolkningen, de känner en tillhörighet till Sverige och de har därför enbart upplevt att deras självdefinierade identitet som svenskar har samvarierat med den alterdefinierade identiteten (Lange och Westin ,a.a) . För de intervjuade ungdomarna är det en självklarhet att känslan styr och ungdomarna är inte heller främmande för att i framtiden ha en annan självbild av vem de är. Tamara och Jelena förklarar:

"Vissa anser att man är antingen eller. Men jag tycker att det är min känsla som avgör vad och vem jag är."

"Det viktiga är att jag själv vet vad jag känner mig som. Vad andra sedan ska tro om mig är inte så viktigt för mig. Det är min ensak hur jag ska identifiera mig själv som."

6. NÄR KOMMER LIKA OLIKA ATT DEFINIERAS SOM LIKA?

Syftet med denna uppsats är, som jag nämnde inledningsvis, att genom intervjuer med några ungdomar, som är födda i Sverige, men vars mor- och farföräldrar kom till Sverige som arbetskraftsinvandrare under 60- och 70-talet från forna Jugoslavien (Serbien, Makedonien och Kroatien), undersöka hur de ser på sina identiteter samt deras tillhörighet i det svenska samhället. Inledningsvis ställdes tre frågeställningar och dessa kommer jag att besvara nedan.

Hur definierar ungdomarna själva sina identiteter och när; i vilka situationer och sammanhang blir deras identiteter som "jugoslaver" (serber, kroater, makedonier) tydliga? Av intervjuerna framkommer att ungdomarna själva identifierar sina

identiteter olika beroende på vilka situationer och i sammanhang de är i. De anser att de främst är svenskar men tillägger att de också känner att de har en annan etnisk bakgrund. Den etniska bakgrunden som serb, kroat eller makedonier blir aktuell i situationer där möte sker med mor- och farföräldrarna eller släktingar, vid besök i föräldrarnas hemländer och i sammanhang där de befinner sig tillsammans med andra multietniska grupper i Sverige. Bakgrunden blir också tydlig när olika traditioner och vanor (religiösa, kulturella och vidskepliga) förs vidare.

Vilka faktorer eller personer påverkar enligt ungdomarna själva deras val av identiteter? Intervjuerna visar att kommunikation på föräldrarnas hemspråk, mor- och farföräldrarnas rekapitulerande av sina familjers livshistorier och överföring av kulturmönster i hög grad påverkar ungdomarnas identiteter. Även faktorn kännedomen om föräldrarnas hemländers historia påverkar identiteten, framförallt ju äldre ungdomarna blir.

I vilken mån och när är identiteter kopplade till känslor av tillhörighet till det svenska samhället? Intervjuerna visar att det faktum att ungdomarna i olika situationer och sammanhang som nämnts ovan, väljer att presentera föräldrarnas utländska identitet som sin egen inte påverkar deras känslor som är kopplade till tillhörigheten till det svenska samhället. De känner sig fortfarande som svenskar eftersom de talar svenska språket, ser det svenska språket som sitt modersmål, har ”svenskt utseende” och ”svenska beteenden”. Ingen av ungdomarna har känt sig annorlunda än den inhemska befolkningen. De betraktar sig inte som vi och de vid jämförelsen med etniska svenskar utan påpekar att de har flera tillhörigheter, samhörighet och identiteter i olika situationer.

Mitt urval i denna uppsats bestod enbart av ungdomar från före detta Jugoslavien. Hade jag valt ungdomar från andra länder som till exempel Finland, Grekland eller Turkiet hade svaren kanske sett annorlunda ut. Finländare till exempel kanske har det lättare för att betrakta sig enbart som svenskar eftersom finländare har samma tradition och kultur som svenskar.

I och med skrivandet av denna uppsats har nya forskningsfrågor väckts. En fråga handlar om hur svenskar ser på denna generation ungdomar som jag valt att intervjua. Det hade till exempel varit intressant att intervjua unga och äldre inhemska svenskar

kring denna fråga. Jag har nämligen en förföreställning om att svenska ungdomar skulle se denna grupp ungdomar som svenskar medan de äldre svenskarna inte alltid skulle hålla med om detta. Min förföreställning bygger på att svenska ungdomar är mer vana vid det som Bauman kallar flytande identiteter medan de äldre mer är vana vid fasta identiteter.

I USA blir människor som föds i landet av föräldrar som invandrat, inte kallade andra generationens invandrare utan andra generationens amerikaner (<http://www.pewsocialtrends.org/>). En forskningsfråga som därför också hade varit intressant att undersöka handlar om hur många generationer det behöver det gå för att en individ ska kunna betraktas som svensk? Att få svar på detta till exempel från svenska politiker som representerar olika partier hade varit intressant att analysera.

7. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Källmaterial: Transkriberat material

Intervju med Aleksander, 2015-10-21

Intervju med Dejan, 2015-10-25

Intervju med Jelena, 2015-10-25

Intervju med Leonardo, 2015-10-27

Intervju med Milica, 2015-10-27

Intervju med Nemanja, 2015-11-04

Intervju med Nikola, 2015-11 -06

Intervju med Stefan, 2015-11-04

Intervju med Tamara, 2015-11-06

Intervju med Tanja, 2015-11-11

Intervju med Zeljko, 2015-11-11

Litteratur:

Allwood, Carl-Martin- Franzén, Elsie C [red] (2000) *"Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare"*, Stockholm: Natur och kultur

Alsmark, G [red] (1997) *"Skjorta eller själ?: Kulturella identiteter i tid och rum"*, Lund: Studentlitteratur

Arnstberg, Karl-Olov, Ehn, Billy (1980) *"Det osynliga arvet"*, Lund: Rahms

Backman, Jarl (1998) *"Rapporter och uppsatser"*, Lund: Studentlitteratur

Bauman, Zygmunt (1995) *"Skärvor och fragment- essäer i postmodern moral"* [översättning Sven Erik Torhell], Göteborg: Daidalos

Baysan, Selhattin - Bennerstam, Hans R (1990) *"Kulturell förståelse"*, Lund: Studentlitteratur

Berger, Peter L- Luckman, Thomas (1991) *"The social construction of reality. A treatise in the sociology of knowledge"*; London: Penguin

Borgström, Maria- Goldstein-Kyaga, Katrin [red] (2006) *"Gränsöverskridande identiteter i globaliseringens tid- ungdomar, migration och kampen om fred"*, Huddinge: Södertörns Högskola

Brändefors, Jan-Ove- Lundberg, Ulf- Oscarsson, Vilgot (1990) *"Kulturmöten"*, Lund: Studentlitteratur

Comaroff, John- Comaroff, Jean (1992) *"Ethnography and the Historical Imagination"*, Boulder: Colorado Westview

Daun, Åke - Ehn, Billy [red] (1988) *"Blandsverige: om kulturskillnader och kulturmöten"*, Stockholm: Carlsson i samarbete med Stiftelsen Sveriges invandrarinstitut och museum i Botkyrka

Denscombe, Martyn (2009) *"Forskningshandbok: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna"* [översättning: Per Larson], Lund: Studentlitteratur

Ds (Departementsserien) 1995:68, *"Invandring, sysselsättning och ekonomiska effekter: rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi - [ESO]"* [författare: Jan Ekberg och Lars Andersson], Stockholm : Fritze, 1995

Ds (Departementsserien) 2000:43, *"Begreppet invandrare- användningen i myndigheters verksamhet"*, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer: Kulturdepartementet., Regeringskansliet

Ehn, Billy (1992) " Livet som en intervjukonstruktion [s 199-220] i Tigerstedt, Christoffer- Roos, J.P och Vilkkö, Anni [red] i *"Självbiografi, kultur, levnadshistoriska studier inom human och samhällsvetenskap"* [delvis översatt från danska, finska och norska], Stockholm: Symposion

Ehn, Billy (1993) *"Kultur och erfarenhet. Aktuella teman i svensk etnologi"*, Stockholm: Carlssons

Eneroth, Bo (1984) *"Hur mäter man 'vackert'?: grundbok i kvalitativ metod"* , Stockholm : Akademitlitteratur

Frank, Dennis (2005) *"Staten, företagen och arbetskraftsinvandringen: en studie av invandringspolitiken i Sverige och rekryteringen av utländska arbetare"*, Växjö: Växjö University Press

Gordon, Hans- Grosin, Lennart (1973) *" Den dubbla identiteten: Judars anpassningsmönster i historisk och psykologisk belysning"*, Stockholm: CEBE Grafiska

Hall, Stuart- du Gay, Paul (1996) *"Questions of cultural identity"*, London: Sage Publications Ltd

Hannerz, Ulf (1983) *"Över gränser: Studier i dagens socialantropologi"*; Lund: LiberFörlag

Hylland Eriksen, Thomas (1993) *"Etnicitet och nationalism"*, Nora: Nya Doxa

Jacobsen, Edith (1964) *"The Self and the object world"* , New York: International Universities Press

Järtelius, Arne (1981) *"Invandrarungdomar: Intervjuporträtt av tolv ungdomar i skilda åldrar från olika kulturella miljöer"*, Stockholm: Wahlström & Widstrand

Knocke, Wuokko (1986) *" Invandrade kvinnor i lönearbete och fack: en studie om kvinnor från fyra länder inom Kommunal- och Fabriksarbetareförbundets avtalsområde "*, Stockholm: Arbetslivscentrum

Kvale, Steinar (1997) *"Den kvalitativa forskningsintervjun"* [översättning: Sven-Erik Torhell] , Lund: Studentlitteratur

Källberg i Brändefors, Jan-Ove – Lundberg, Ulf – Oscarsson, Vilgot (1990) *"Kulturmöten"*, Lund: Studentlitteratur

Lange, Anders- Westin, Per (1981) *"Etnisk diskriminering och social identitet: forskningsöversikt och teoretisk analys"*, [Rapport från Diskrimineringsutredningen], Stockholm: Liber förlag

Lantz, Annika (1993) *"Intervjumetodik: den professionellt genomförda intervjun"*, Lund: Studentlitteratur

Lundin, Elin (2008) "Konsten att hitta sin teori" (s 85-113) i Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David [red.] *"Uppdrag forskning- konsten att genomföra kvalitativa studier"*, Malmö: Liber

Mead, George Herbert (1976) *"Medvetandet, jaget och samhället: från socialbehavioristisk ståndpunkt"* [översättning: Peter Arvidson] , Lund: Argos

Park, Robert (1950) *"Race and culture"*, New York : Free press

Repstad, Pål (1987) *"Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap:"*, Lund: Studentlitteratur

Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David [red.] *"Uppdrag forskning- konsten att genomföra kvalitativa studier"*, Malmö: Liber

SOU (Statens offentliga utredningar) 1971:51 " *Invandrarutredningen 1- Invandrarnas utbildningssituation; Förslag om grundutbildning i svenska för vuxna invandrare"*, Stockholm: Liber Förlag/Allmänna förlag

Svanberg, Ingvar & Tydén, Mattias (2005) *"Tusen år av invandring. En svensk kulturhistoria"*, Stockholm: Dialogos

Swidler, Ann (1986) "Culture in Action: Symbols and Strategies", [I tidskriften American Sociological Review, Volym 51, Nummer 2, sidorna 273-286], USA <http://www.csub.edu/~rdugan2/SOC%20477%20Culture%20readings/culture%20and%20action%20tool%20kit%20swidler.pdf>

Taylor, J. Steven- Bogdan, Robert (1984) *"Introduction to Qualitative Research Methods- The search for meanings"*, New York : Wiley

Tigerstedt, Christoffer- Roos, J.P och Vilkkö, Anni [red] i *"Självbiografi, kultur, levnadshistoriska studier inom human och samhällsvetenskap"* [delvis översatt från danska, finska och norska], Stockholm: Symposion

Trost, Jan (2010) *"Kvalitativa intervjuer"*, Lund: Studentlitteratur

Ziehe, Thomas (1986) *"Ny ungdom: Om ovanliga läroprocesser"* [översättning av Hans O Sjöström; efterskrift och bibliografi av Donald Broady] Stockholm: Norstedts

Ålund, Aleksandra (1985) *"Skyddsmurar: etnicitet och klass i invandrarsammanhang"*, Stockholm: LiberFörlag

Ålund, Aleksandra- Schierup, Carl-Ulrik (1986) *"WILL THEY STILL BE DANCING?"*, Stockholm : Almqvist & Wiksell International

Internet

<http://www.pewsocialtrends.org/2013/02/07/second-generation-americans/> " Second-Generation Americans. A Portrait of the Adult Children of Immigrants"

8. BILAGOR

Bilaga 1

INTERVJUGUIDE

- **Social bakgrund**

Föräldrarnas ursprungsland (ev. blandäktenskap)

Kultur, traditioner

Föräldrarnas uppfostran

Besök i föräldrarnas ursprungsland

Vilket ens hemland är

- **Identitet**

Upplevelse och vikten av etnisk identitet

Familjens betydelse för identitetsutvecklingen

Kännedom om hemlandets historia och om familjens livshistoria som avgörande faktor för identitetsutvecklingen

Ev. identitetsproblematik

- **Språk**

Ev. bilingualism

Ungdomarnas ”språklärare”

Vikten av att kunna föräldrarnas språk för identitetsutvecklingen

- **Kopplingen till begreppet invandrare**

Ev. egna upplevelser av stigmatisering